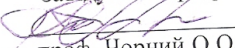

**Національний університет «Чернігівський
колегіум» імені Т. Г. Шевченка
Навчально-науковий інститут історії та
соціогуманітарних дисциплін імені
О.М.Лазаревського**

ПОГОДЖЕНО
Протокол № 1
від 28 серпня 2020 р.
Завідувач кафедри

проф. Чорний О.О.

СИЛАБУС
навчального курсу

**МЕТОДОЛОГІЧНІ ТА ТЕОРЕТИЧНІ
ПРОБЛЕМИ ФІЛОСОФІЇ**

Спеціальність – 033 Філософія
Освітній ступінь – магістр
Форма навчання – денна
Форма підсумкового контролю - екзамен

Викладач – Чорна Лариса Сергіївна, кандидат
філософських наук, доцент кафедри права, філософії та
політології.

Тел.: 093 577 38 97

E-mail: l.chorna1605@gmail.com

Години консультацій – четвер 12.00-13.00 (208
кабінет).

ЗМІСТ

1. Анотація курсу	3
2. Мета і завдання дисципліни	4
3. Навчально-тематичний план для студентів денної форми навчання	11
4. Навчально-тематичний план для студентів заочної форми навчання	12
5. Навчальна програма дисципліни.....	13
6. Плани семінарських занять.....	16
7. Методичні вказівки і тематика контрольних робіт.....	25
8. Самостійна робота.....	28
9. Питання до екзамену.....	29
10. Політика курсу та академічної доброчесності..	30
11. Список літератури.....	31

АНОТАЦІЯ КУРСУ

Методологічні та теоретичні проблеми філософії є ключовою філософською дисципліною, яка грає важливу роль у формуванні аналітичного мислення студентів магістратури – майбутніх науковців-мислителів, філософів, соціологів, політологів, викладачів, педагогів, адміністративних працівників. Адже їх науково-освітня і суспільна праця пов'язана з використанням різних видів методик і теорій, котрі полегшують працю людині, задовольняють її сутнісні потреби та інтереси. Знання методології і теорії вимагає життя людини XXI ст. Адже сьогодні цінується особлива виваженість мислення, прийняття правильного, перевіреного практикою рішення та раціонально-критичний науковий підхід до аналізу соціальних проблем, ситуацій та явищ. Мислитель повинен досконало знати ключові методологічні та теоретичні проблеми філософії. Адже переважна більшість раціональних пропозицій націлюють суспільство на позитивний результат в діяльності і приводять до успіху в підсумку роботи.

Методологічні та теоретичні проблеми філософії чітко націлені на забезпечення цілого ряду соціальних функцій: інформаційну, пізнавальну, ідеологічно-оціночну, світоглядну, нормативно-мислительну, пропедевтико-виховну, котрі забезпечують необхідною інформацією майбутнього магістра, підвищують рівень його освіченості та забезпечують розширення обривів професійної кваліфікації.

Даний силабус допоможе студентам-магістрантам організувати свою роботу з оволодіння системою знань з методологічних та теоретичних проблем філософії, які доцільно буде використати в суспільному житті, адміністративній, політичній, педагогічній практиках та науковій роботі для вирішення соціально-політичних та науково-освітніх проблем.

Основна ідея силабусу полягає в системному, послідовному вивченні, розширенні і закріпленні студентами магістратури матеріалу навчальної дисципліни.

Відповідно до цього, у ньому визначена мета і основні завдання, математичний план дисципліни, програма її

викладання, теми лекції і практичних занять, рекомендована література, питання до екзамену.

Силабус включає дев'ять тем і підготовлений відповідно до програми з гуманітарного напрямку “Методологічні та теоретичні проблеми філософії”.

МЕТА І ЗАВДАННЯ ДИСЦИПЛІНИ

Мета навчальної дисципліни “Методологічні та теоретичні проблеми філософії” - сформувані у студентів систему знань, умінь і навичок філософського аналізу процесів і явищ незалежно від того, в якій галузі вони будуть працювати – в сфері гуманітарних наук, політико-адміністративних чи виробництва. Допомогти магістрам оволодіти загальними **компетентностями**: критичності і самокритичності, вправності мислення, креативності, інтелектуальної комунікації. Ґрунтовне пізнання методологічних та теоретичних проблем філософії, навчання студентів основам аналізу методологічних та теоретичних проблем філософії. Оволодіння методологічною та філософською теоріями аналізу сущого, допоможе молодим ученим легко включатися у професійну діяльність, втілювати наукові знання у практичну площину, сприятиме розвитку раціонального творчого мислення.

Основна мета курсу “Методологічні та теоретичні проблеми філософії” - розвинути у студентів-магістрантів, саму здатність до аналізу методологічних та теоретичних проблем філософії, розкрити зміст і сенс проблем, забезпечити магістру здатність доносити свої знання до слухачів, оптимізувати його філософсько-освітню працю, озброїти його теоретичними ідеями та практичними навичками.

Завдання курсу: глибоке оволодіння студентами методологічними та теоретичними проблемами філософії, знання яких допомагають в процесі наукового дослідження, відкидати все бездоказове і оволодівати фактичним матеріалом. Навчитися ефективно використовувати різного роду методики і теорії на практиці, в процесі міркування, наукового дослідження та прийняття рішень.

Головним завданням курсу є :

- пізнання філософських методологій та теорій, їх предметної області дії та функцій;
- розкриття філософського змісту методологій та теорій і їх користі для науки;
- філософське обґрунтування ролі методологій та теорій в науці;
- розуміння методологічних та теоретичних проблем філософії;
- знання процесів формування і розвитку філософських методологій та теорій;
- ознайомлення з філософськими основами мотивації і стимулювання розвитку методологій та теорій;
- усвідомлення сутнісної ролі методологічних та теоретичних проблем філософії в історії філософії.

Силабус включає в себе всі основні теми курсу “Методологічні та теоретичні проблеми філософії”, викладені в стислій формі. Силабус передбачає послідовне ознайомлення студентів з предметом сучасних філософських методологій та теорій, історією їх становлення і розвитку, основними принципами і законами їх функціонування, розкриття змісту ключових філософських методологій та теорій. Для цього відводяться відповідні теми.

У першій темі: Філософія як теоретична та методологічна основа пізнання людиною світу. Розкривається зміст і значення поняття філософія та його теоретико-пізнавальне наповнення. Чинники різноманітності філософських поглядів. Структура філософського знання. Світоглядна, пізнавальна та методологічна функції філософського знання. Поняття філософської методології та методики. Рівнева структура методології. Загально-філософські методології. Спеціальні та міжгалузеві методології. Реалістична методологія вивчення філософії у контексті національної культури.

Друга тема: Онтологічні проблеми теоретичної філософії. Досліджує історію розвитку онтології як теоретичної галузі філософського знання. Сучасне філософське розуміння світу.

Буття і його структуру. Онтологічні типи. Моністичне та дуалістичне розуміння буття. Ідеалізм і матеріалізм як непримиренна боротьба світоглядів. Категорії онтології. Простір і час. Випадковість і необхідність. Категорії і методи. Поняття “світу” в сучасній філософії. Зміст і пізнавальне значення категорії “субстанція”. Матерія як філософська категорія і як субстанція. Проблема єдності матерії, руху, простору й часу в сучасній філософії.

Третя тема досліджує: Теоретичні проблеми пізнання. Поняття пізнання у сучасній філософії. Пізнання як діяльне освоєння світу людиною. Суб’єкт об’єкт і види пізнання. Проблема істини в філософії. Ціннісне пізнання та його специфіка. Пізнання і творчість. Види і методи творчості. Філософські проблеми наукового пізнання. Сучасне філософське осмислення науки. Метод і методологія наукового пізнання. Методи емпіричного рівня пізнання. Методи теоретичного дослідження. Проблеми методології наукового пізнання в новітній філософії Заходу (постпозитивізм, герменевтика, постструктуралізм).

Четверта тема: Свідомість як філософська проблема. Розглядає свідомість як предмет філософського осмислення. Проблеми свідомості в історії філософії. Свідомість її функції та суттєві ознаки. Свідомість та самосвідомість. Структура свідомості. Індивідуальна та колективна свідомість. Свідоме та несвідоме в людській природі. Духовне життя людини і суспільства. Проблеми походження і сутності духовного. Проблеми ідеального в природі свідомості. Іntenціональні та інтерсуб’єктивні властивості свідомості. Феноменологічний метод конституювання іншого Я людини. Об’єктивну природа свідомості. Поняття феномену.

П’ята тема: Метафізика. Знайомить магістрів зі змістом та походженням поняття метафізика. Розглядає метафізику як загальну філософську методологію. Метафізика як знання про поза природне. Тотожність метафізики та філософії. Альтернативна природа метафізики по відношенню до діалектики. Метафізика як наука про речі, які не піддаються

осягненню за допомогою методів конкретних наук. Що вивчає метафізика та її предмет дослідження. Бог, душа, свідомість та їх метафізична сутність. Історія метафізики. Роль метафізики у філософії пізнання. Метафізика в сучасній філософії. Метафізика як методологія пізнання. Метафізика та релігія. Метафізика та мистецтво. Метафізика та наука.

Шоста тема: Діалектика. Розглядає поняття та сутність діалектики як загальної філософської методології. Історичні етапи становлення діалектики. Діалектика філософії Сходу. Діалектика античної філософії. Діалектика як метод пізнання істини і мистецтво діалогу. Діалектика Нового часу. Кантівське розуміння діалектики як способу руйнації ілюзій людського розуму. Діалектика Гегеля як наука про розвиток буття, духа та історії. Марксистська діалектика. Діалектичні закони тотожності, боротьби протилежностей та переходу кількості в якість. Основні категорії діалектики. Діалектика та її альтернативи. Діалектика в сучасній науці.

Сьома тема: Синергетика. Розглядає синергетику як альтернативу діалектиці, їх історію і сучасність. Синергетика як міждисциплінарна методологія і наука. Синергетика і теорія самоорганізації складних систем. Нелінійні відкриті системи як предмет дослідження синергетики. Ентропія як джерело детермінованого хаосу. Самоорганізація складної системи завдяки випадковим відхиленням. Точка біфуркації як процес вибору можливого сценарію розвитку системи атракторів. Основні категорії синергетики. Природа та проблеми трансформації складних відкритих систем. Синергетика і сучасна наука. Синергетика психології, педагогічна синергетика, синергетика природознавства та інше.

Восьма тема: Герменевтика як методологія філософсько-гуманітарного пізнання. Розглядає історію виникнення та розвитку герменевтичного вчення. Витоки герменевтики. Предметне поле герменевтики. Інтерпретацію як основу герменевтики. Роль суб'єкта та об'єкта інтерпретації в герменевтиці. Проблема тлумачення тексту в герменевтиці. Роль М.Гайдеггера у формуванні герменевтичної методології

XX століття. Творчий внесок у розвиток герменевтичного вчення Г.-Г.Гадамера, П.Рікера, Юргена Хабермаса. Онтологічна природа герменевтичного кола. Методологічне значення герменевтики в сфері гуманітарного знання.

Дев'ята тема: Філософсько-методологічні пошуки XX ст. Розглядає позитивістську філософію: історію її виникнення та етапи розвитку. Основні проблеми позитивізму: класифікація наук, мова наукового пізнання, значення логіки в науці, верифікація наукового знання. Історія формування феноменології як філософського вчення. Історія, ключові ідеї, поняття та методологічні принципи феноменології. Екзистенціальна філософія та її методологічне значення для гуманітарних наук (М.Гайдеггер, Ж.-П.Сартр, А.Камю). Комунікативна філософія (М.Бубер, К. Апель, Ю. Габермас). Структуралізм як методологія гуманітарного знання.

Курс “Методологічні та теоретичні проблеми філософії” є цілісною філософською системою, який має свою внутрішню логічну структуру де всі проблеми органічно взаємопов'язані.

Зміст дисципліни реалізується у трьох блоках – теоретичному, практичному та блоці самостійної роботи. Теоретичний блок складається з дев'яти органічно пов'язаних тем. Практичний блок та розділ самостійної роботи включають теми, передбачені для вивчення на семінарських заняттях, підготовку рефератів та їх захист, виконання письмових контрольних робіт, індивідуальну роботу студентів над першоджерелами та іншою літературою. Крім того, надається список рекомендованої літератури, вивчення якої допоможе розширити та поглибити знання студентів з курсу “Методологічні та теоретичні проблеми філософії”.

Предметом навчальної дисципліни “Методологічні та теоретичні проблеми філософії” є теоретико-методологічні аспекти філософського аналізу сущого.

Вимоги до знань та умінь студентів:

У результаті вивчення навчальної дисципліни “Методологічні та теоретичні проблеми філософії” студенти повинні:

Знати:

- предмет теоретичної філософії, основні онтологічні, гносеологічні проблеми пізнання світу;
- орієнтуватися в основних теоретико-філософських підходах у вирішенні онтологічних та гносеологічних проблем сучасної філософської науки;
- основні підходи у дослідженні феноменологічної природи свідомості;
- методи наукового освоєння світу; суть та зміст поняття методологія;
- рівневу структуру методології, основні філософські методологічні підходи у дослідженні світу, спеціальні та міждисциплінарні методології сучасного наукового пізнання.

Вміти:

- виділити сутнісне значення та функції теоретичної частини загального філософського знання у процесі пізнання та дослідження різних рівнів буття світу;
- розкрити зміст основних онтологічних типів та їх історичне значення у становленні загального суспільного світогляду та системи наукового знання;
- аналізувати основні гносеологічні проблеми пізнаваності світу, розкрити сутність основних наукових методів пізнання та їх роль становленні наукового світогляду;
- розкрити зміст істини та орієнтуватися в основних сучасних підходах, що визначають її суть;
- розкрити зміст основних онтологічних та гносеологічних категорій;
- оперувати сучасним теоретико-методологічним апаратом;
- визначити зміст поширених філософських та наукових методологій;
- застосовувати здобуті методологічні знання у науково-дослідницькій діяльності.

Критерії оцінювання знань студентів:

В основу оцінки знань студента з курсу “Методологічні та теоретичні проблеми філософії” покладені такі якісні характеристики:

- широта й глибина знань в обсязі навчальної програми;
- творче опанування теоретичного змісту курсу;
- обґрунтованість і аргументованість відповідей, точність визначень;
- самостійність і конструктивізм мислення.

Рівень знань студентів під час заліку оцінюється на: **«Відмінно»** “*A, 90-100 балів*” виставляється за умов, які задовольняють зазначені вимоги. Студент повинен правильно відповісти на три теоретичні запитання. За своєю формою відмінна відповідь повинна бути повною та логічною, матеріал викладатися чітко.

«Добре» “*B, 83-89; C, 75-82 балів*” виставляється за умови, коли студент дає повні правильні відповіді на три питання, при цьому допускає неповне висвітлення одного з питань, або при дачі правильних, але недостатньо повних відповідей на три питання.

«Задовільно» “*D, 68-74; E, 60-67 балів*” виставляється за умови, коли студент дає відповідь на два питання, або недостатньо висвітлює три теоретичні питання та допускає помилки.

«Не задовільно» “*F, 35-59; G, 1-34 балів*” виставляється в тих випадках, коли відповідь не задовольняє оціночних критеріїв або за рівнем повноти виявляється нижче вимог прийнятого мінімуму знань.

Студентам курсу “Методологічні та теоретичні проблеми філософії” допоможе упорядкувати в своєму науковому дослідженні головне та другорядне, систематизувати отримані знання, оволодіти різноманітною інформацією, з котрою вони зустрічаються в процесі навчання і на практиці. Крім цього, знання методології та теорії додає впевненості у власних знаннях.

НАВЧАЛЬНО – ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН СТАЦІОНАР

№	Назва теми	Загальний обсяг годин	Аудиторні занят.		Консу льтаці	Самос тійна робота
			Лекції	Семін ари		
1	2	3	4	5	6	7
1.	Філософія як теоретична та методологічна основа пізнання людиною світу.	19	3	2		14
2.	Онтологічні проблеми теоретичної філософії.	17	2	2	1	12
3.	Теоретичні проблеми пізнання.	16	2	2		12
4.	Свідомість як філософська проблема.	16	2	2		12
5.	Метафізика як загальна філософська методологія.	16	2	2		12
6.	Діалектика як загальна філософська методологія.	17	3	2		12
7.	Синергетика як міждисциплінарна методологія і наука.	17	2	2	1	12
8.	Герменевтика як методологія філософсько-гуманітарного пізнання.	16	2	2		12
9.	Філософсько-методологічні пошуки ХХ ст.	16	2	2		12
	Всього	150	20	18	2	110

**НАВЧАЛЬНО – ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН
ЗАОЧНЕ ВІДДІЛЕННЯ**

№	Назва теми	Загальний обсяг годин	Аудиторні занят.		Консу льтаці	Самос тійна робота
			Лекції	Семін ари		
1	2	3	4	5	6	7
1.	Філософія як теоретична та методологічна основа пізнання людиною світу.	18	1		1	16
2.	Онтологічні проблеми теоретичної філософії.	17	1			16
3.	Теоретичні проблеми пізнання.	17	1			16
4.	Свідомість як філософська проблема.	17	1			16
5.	Метафізика як загальна філософська методологія.	16			1	15
6.	Діалектика як загальна філософська методологія.	16		1		15
7.	Синергетика як міждисциплінарна методологія і наука.	16		1		15
8.	Герменевтика як методологія філософсько-гуманітарного пізнання.	16		1		15
9.	Філософсько-методологічні пошуки ХХ ст.	17		1		16
	Всього	150	4	4	2	140

НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА ДИСЦИПЛІНИ

(тематика лекційних занять)

Тема 1. Філософія як теоретична та методологічна основа пізнання людиною світу.

Розкривається зміст і значення поняття філософія та його теоретико-пізнавальне наповнення. Чинники різноманітності філософських поглядів. Структура філософського знання. Світоглядна, пізнавальна та методологічна функції філософського знання. Поняття філософської методології та методики. Рівнева структура методології. Загально-філософські методології. Спеціальні та міжгалузеві методології. Реалістична методологія вивчення філософії у контексті національної культури.

Тема 2. Онтологічні проблеми теоретичної філософії.

Досліджує історію розвитку онтології як теоретичної галузі філософського знання. Сучасне філософське розуміння світу. Буття і його структуру. Онтологічні типи. Моністичне та дуалістичне розуміння буття. Ідеалізм і матеріалізм як непримиренна боротьба світоглядів. Категорії онтології. Простір і час. Випадковість і необхідність. Категорії і методи. Поняття “світу” в сучасній філософії. Зміст і пізнавальне значення категорії “субстанція”. Матерія як філософська категорія і як субстанція. Проблема єдності матерії, руху, простору й часу в сучасній філософії.

Тема 3 . Теоретичні проблеми пізнання.

Поняття пізнання у сучасній філософії. Пізнання як діяльне освоєння світу людиною. Суб’єкт об’єкт і види пізнання. Проблема істини в філософії. Ціннісне пізнання та його специфіка. Пізнання і творчість. Види і методи творчості. Філософські проблеми наукового пізнання. Сучасне філософське осмислення науки. Метод і методологія наукового пізнання. Методи емпіричного рівня пізнання. Методи теоретичного дослідження. Проблеми методології наукового пізнання в новітній філософії Заходу (постпозитивізм, герменевтика, постструктуралізм).

Тема 4. Свідомість як філософська проблема.

Розглядає свідомість як предмет філософського осмислення. Проблеми свідомості в історії філософії. Свідомість її функції та суттєві ознаки. Свідомість та самосвідомість. Структура свідомості. Індивідуальна та колективна свідомість. Свідоме та несвідоме в людській природі. Духовне життя людини і суспільства. Проблеми походження і сутності духовного. Проблеми ідеального в природі свідомості. Іntenціональні та інтерсуб'єктивні властивості свідомості. Феноменологічний метод конституювання іншого Я людини. Об'єктивну природа свідомості. Поняття феномену.

Тема 5. Метафізика як загальна філософська методологія.

Знайомить магістрів зі змістом та походженням поняття метафізика. Розглядає метафізику як загальну філософську методологію. Метафізика як знання про поза природне. Тотожність метафізики та філософії. Альтернативна природа метафізики по відношенню до діалектики. Метафізика як наука про речі, які не піддаються осягненню за допомогою методів конкретних наук. Що вивчає метафізика та її предмет дослідження. Бог, душа, свідомість та їх метафізична сутність. Історія метафізики. Роль метафізики у філософії пізнання. Метафізика в сучасній філософії. Метафізика як методологія пізнання. Метафізика та релігія. Метафізика та мистецтво. Метафізика та наука.

Тема 6. Діалектика як загальна філософська методологія.

Розглядає поняття та сутність діалектики як загальної філософської методології. Історичні етапи становлення діалектики. Діалектика філософії Сходу. Діалектика античної філософії. Діалектика як метод пізнання істини і мистецтво діалогу. Діалектика Нового часу. Кантівське розуміння діалектики як способу руйнації ілюзій людського розуму. Діалектика Гегеля як наука про розвиток буття, духа та історії. Марксистська діалектика. Діалектичні закони тотожності,

боротьби протилежностей та переходу кількості в якість. Основні категорії діалектики. Діалектика та її альтернативи. Діалектика в сучасній науці.

Тема 7. Синергетика як міждисциплінарна методологія і наука.

Розглядає синергетику як альтернативу діалектиці, її історію і сучасність. Синергетика як міждисциплінарна методологія і наука. Синергетика і теорія самоорганізації складних систем. Нелінійні відкриті системи як предмет дослідження синергетики. Ентропія як джерело детермінованого хаосу. Самоорганізація складної системи завдяки випадковим відхиленням. Точка біфуркації як процес вибору можливого сценарію розвитку системи атракторів. Основні категорії синергетики. Природа та проблеми трансформації складних відкритих систем. Синергетика і сучасна наука. Синергетика психології, педагогічна синергетика, синергетика природознавства та інше.

Тема 8. Герменевтика як методологія філософсько-гуманітарного пізнання.

Розглядає історію виникнення та розвитку герменевтичного вчення. Витоки герменевтики. Предметне поле герменевтики. Інтерпретацію як основу герменевтики. Роль суб'єкта та об'єкта інтерпретації в герменевтиці. Проблема тлумачення тексту в герменевтиці. Роль М.Гайдеггера у формуванні герменевтичної методології ХХ століття. Творчий внесок у розвиток герменевтичного вчення Г.-Г.Гадамера, П.Рікера, Юргена Хабермаса. Онтологічна природа герменевтичного кола. Методологічне значення герменевтики в сфері гуманітарного знання.

Тема 9. Філософсько-методологічні пошуки ХХ ст.

Розглядає позитивістську філософію: історію її виникнення та етапи розвитку. Основні проблеми позитивізму: класифікація наук, мова наукового пізнання, значення логіки в науці, верифікація наукового знання. Історія формування феноменології як філософського вчення. Історія, ключові ідеї, поняття та методологічні принципи феноменології.

Екзистенціальна філософія та її методологічне значення для гуманітарних наук (М.Гайдеггер, Ж.-П.Сартр, А.Камю).
Комунікативна філософія (М.Бубер, К. Апель, Ю. Габермас).
Структуралізм як методологія гуманітарного знання.

ПЛАНІ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

Тема 1. Філософія як теоретична та методологічна основа пізнання людиною світу.

1. Філософія як форма духовно-практичного освоєння світу. Філософія і світогляд. Філософія та релігія. Філософія та наука. Філософія та мистецтво.
2. Сутність та структура філософського знання.
3. Основні галузі та проблеми теоретичної філософії.
4. Поняття методу та методології. Світоглядно-методологічна функція філософії.
5. Рівнева структура методології.

Основні поняття:

світогляд, міфологія, теорія, категорія, архетип, онтологія, гносеологія, антропологія, аксіологія, методологія, діалектика, метафізика, релігія.

Першоджерела:

Гізель І. Твір про всю філософію//Історія філософії України. Хрестоматія. — К., 1993

Ортега-и-Гассет Х. Что такое философия? — М., 1991. — С. 51-191.

Хайдеггер М. Що таке метафізика//Зарубіжна філософія ХХ ст.. — Кн.6., 1993.

Хайдеггер М. Что такое философия?//Вопросы философии. — 1993. №8. С. 113-123.

Шинкарук В.І. Філософія і нові історичні реалії//Філософська і соціологічна думка. — 1991, №1.

Література:

Библер В.С. Что есть философия?//Вопросы философии. — 2005. - №11.

Зотов А.Ф. Существует ли мировая философия?// Вопросы философии. — 1997 - № 4.

Франкл В. Человек в поисках смысла. – М.,1990.

Мамардашвили М.С. Как я понимаю философию? – М.,1991. – С . 14-26.

Ойзерман Г.И. Основные вопросы философии. //Вопросы философии. – 2005. - №.11

Попович М. Що таке філософія? // Філософська думка. – 2006. - №1.

Тема 2. Онтологічні проблеми теоретичної філософії .

1. Проблеми буття в історії філософії.
2. Онтологічні типи та проблема розуміння буття та його структури. Онтологічні категорії.
3. Проблеми існування світу в онтології.
4. Поняття субстанція та субстанційне розуміння світу.

Основні поняття:

Онтологія, буття, небуття, ніщо, світ, субстанція, монізм, дуалізм, плюралізм, матерія, рух, розвиток, простір, час, діалектика, протиріччя, якість, кількість, заперечення.

Першоджерела:

Аристотель. Метафізика // Аристотель. Сочинение в 4-х т. — М., 1975. — Т.1. — С.71-75, 155-157, 229-231.

Мир философии. Книга для чтения. — М., 1991. — 4.1. — Розд. 2, пар.1; розд.3, пар.2; розд.5, пар.1.

Пригожин И. Философия нестабильности // Вопросы философии. - 1991. - №6.

Хайдеггер М. Время и бытие. — М., 1993.

Геракліт. Фрагменти // Філософська і соціологічна думка. — 1991. — №4.

Гегель Г.В.Ф. Наука логики: в 3-х т. — М., 1970. — Т.1.

Энгельс Ф. Диалектика природы // Маркс К., Энгельс Ф. — Твори. — Т.20.

Додаткова література:

Босенко В.А. Всеобщая теория развития. – К., 2001.

Базалук О.А. Мироздание: живая и разумная материя (историко-философский и естественнонаучный анализ в свете

новой космологической концепции) : Монография / О. А. Базалук. – Днепропетровск : Пороги, 2005. – 412с.

Віктораш В. Чи варто боятися Часу?: [Час як деструктивна сила; Час як поле нашої діяльності] / В. Віктораш // Наук. світ. – 2002. – №3. – С. 26.

Гайденко П.Л. Время и вечность: парадоксы континуума // Вопросы философии. — 2000. — №6.

Губин В.. Проблемы бытия в современной европейской философии. — М.,1998.

Злотина М. Диалектика. / М. Злотина. – К. : Ин-т философии., 2004. – 344с.

Коган М.С. Метаморфозы бытия и небытия // Вопросы философии. - 2001. - №6.

Противоречия в современном мире: в поисках новой формы диалектики. — К, 1992

Разин В.М. Время в горизонте современной феноменологии // Вопросы философии. — 2006. — №7.

Равинский Р.Е. Синергетика и процессы развития сложных систем // Вопросы философии. — 2006. — №3.

Селиванов А.И. К вопросу о понятии “ничто” // Вопросы философии. - 2002. — №7.

Сиров В. “Картина світу” в сучасній науці і філософії // Людина і світ. — 2004. — №9.

Солодухо Н.М. Бытие и небытие как предельные основания мира // Вопросы философии. — 2001. — №1.

Чанышев А.Н. Трактат о небытии // Вопросы философии. — 1990. — №10.

Тема 3. Теоретичні проблеми пізнання.

1. Гносеологічні проблеми як предмет філософського осмислення: історичний контекст.
2. Чуттєвий та раціональний рівні пізнання. Види пізнання.
3. Проблема істини в філософії.
4. Проблеми наукового пізнання та його природи в сучасній філософії.

Основні поняття:

Гносеологія, агностицизм, догматизм, суб'єкт пізнання, об'єкт пізнання, істина, творчість.

Першоджерела:

Габермас Ю. Познание и интерес // Философские науки. — 1990. — №1.

Гайдеггер М. О сущности истины // Философские науки. — 1989. — №4.

Рассел Б. Человеческое познание. — К., 1997.

Франк С.Л. Предмет знания. — СПб, 1995.

Додаткова література:

Алексеев П.В., Панин А.В. Теория познания и диалектика. — М., 1991. — С.3-99; 185-198; 263-279.

Загадки человеческого понимания. — М., 1991.

Мамардашвили М.К. Стрела познания. — М., 1996.

Петрушенко В. Епістемологія як філософська теорія знання. — Львів. — 2000.

Хазиев В.С. Философское понимание истины // Философские науки. — 1991. — №9.

Шевченко В.І. Концепція пізнання в українській філософії. — К., 1993. — С.3-45.

Ярошевец В.І. Людина в системі пізнання — К., 1996.

Тема 4. Метафізика.

1. Зміст та походження поняття метафізика. Що вивчає метафізика та її предмет дослідження.
2. Історія метафізики. Метафізика в сучасній філософії.
3. Метафізика як методологія пізнання.
4. Метафізика та релігія. Метафізика та мистецтво. Метафізика та наука.

Основні поняття:

Метафізика, фізика, онтологія, бог, свідомість, буття, небуття, суще, несуще, ідеальне, матерія, феномен, трансцендентний, трансцендентальний.

Першоджерела:

Аристотель. Метафізика // Аристотель . Сочинения в 4-х т.

М., 1975. – Т. 1. – С. 71-75, 155-157, 229-231.

Гайдегер М. Время и бытие. – М., 1993.

Корэт Э. Основы метафизики / Э. Корэт. – К., 1998.

Карнап Р. Преодоление метафизики логическим анализом
языка.

Додаткова література:

Бичко А.К., Бичко І.В., Табачковський В.Г. Історія філософії. – К., 2001. – 408 с.

Брюсова С. Судьба метафизики и судьба человека. – Вопросы философии. // Вопросы философии. – 2005. - №11- С. 54-56.

Валевська І. Історичні долі класичної метафізики у ХХ сторіччі. // Філософська думка. – 1998. - № 2. – С. 120-138.

Гусев В.І. Метафізика як філософська наука. // ekmair.
Ukr.adei.ua.

Гусев В.І. Вступ до метафізики. – К.; Либідь, 2004. – 488 с.

Евлампов И.И. Неклассическая метафизика или конец метафизики. Европейская философия на распутье. // Вопросы философии. – 2003. – №5.

Иванов А.В., Миронов В.В. Университетские лекции по метафизике. М.: Современные тетради, 2004. – 647с.

Мамардашвили М.К. Как я понимаю философию. 2-е. изд., изм. и доп.- М.: Прогресс-Культура, 1992.- 415с.

Філософський енциклопедичний словник. – К.:Абрис, 2002. – 751с.

Тема № 5. Діалектика.

1. Поняття та сутність діалектики як загальної філософської методології.
2. Історичні етапи становлення діалектики.
3. Закони та категорії діалектики.
4. Діалектика та її альтернативи.

Основні поняття:

Діалектика, закон, діалектичний закон, категорії діалектики, догегелівська діалектика, діалектичний ідеалізм, матеріалістична діалектика, субстанція, матерія, рух, простір,

час, розвиток.

Першоджерела:

Гегель Г. Наука логики: в 3-х т.- М., 1970. – Т.1.

Геракліт. Фрагменти // Філософська та соціологічна думка. – 1991. - №4.

Енгельс Ф. Діалектика природи //Маркс К., Енгельс Ф. – Твори. – Т.20.

Поппер К. Что такое диалектика? // Вопросы философии. – 1995. – №1. – С.118-138.

Додаткова література:

Бичко А.К., Бичко І.В., Табачковський В.Г. Історія філософії. – К., 2001. – 408 с.

Асидулаев И.К. Диалектика: отрицание самодавяющей односторонности (суфизм и Гегель). // Вопросы философии. – 2018. - №2.

Злотина М. Диалектика. / М. Злотина. – К.: Институт философии, 2004. – 344 с.

Противоречия в современном мире: поиски новой формы диалектики. – К., 1992.

Ильенков Э.В. Диалектика и герменевтика. // Современные зарубежные концепции диалектики. Критический очерк. – М., 1987 – С. 133-163.

Ильенков Э.В. Диалектика логика: очерки истории и теории. – М.: Политиздат, 1984. – 192 с.

Метлов В.И. Диалектика в современных условиях. // Философия и общество. Выпуск №3 – 1997.

Тема №6. Синергетика.

1. Синергетика як альтернатива діалектики: історія і сучасність.
2. Основні категорії синергетики.
3. Природа та проблеми трансформації складних відкритих систем.

Основні поняття:

Синергія, еволюція, детермінований хаос, ентропія, зовнішні фактори впливу, відкриті нелінійні системи, точна біфуркації, атрактор.

Першоджерела:

Пригожин И. Философия нестабильности // Вопросы философии. – 1991. - № 6.

Пригожин И. , Стенгерс И. Порядок из хаоса: Новый диалог с природой. – М., 1986.

Хакен Г. Самоорганизующиеся общества // Тайны природы. Синергетика: учение о взаимодействии. – М., 2003.

Пригожин И. Кость еще не брошена.// <http://nauka.relis.ru>.

Додаткова література:

Беззуб'як М. Синергетика і сучасні науки: діалог класиків. // Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку, випуск 17, 2006.- С.13-17.

Бичко А.К., Бичко І.В., Табачковський В.Г. Історія філософії. – К., 2001. – 408 с.

Білоус В.С. Синергетика і самоорганізація в економічній діяльності: Навчальний посібник. – К.: КНЕУ, 2007. – 341 с.

Кремень В. Педагогічна синергетика: понятійно-категоріальний синтез. // Теорія і практика управління соціальними системами. – 2013. - №3. С. 3-19.

Качуровський М.О., Наумкіна О.А., Циків В.О. Синергетика: нове мислення: Навчальний посібник./Сумський державний педагогічний університет імені А.С.Макаренка. – Суми: Сум.ДПУ, 2004. – 128 с.

Сугаков В.Й. Основи синергетики. – К., 2001. – 287 с.

Стьопін А.О. Синергетичні виміри розвитку України: історія і сучасність.- Одеса: Астропринт, 2006. – 156 с.

Шатковська Г.І. Синергетика як метод дослідження складних відкритих систем./ С. Asers/. com.ua.

Тема № 7. Герменевтика як методологія філософсько-гуманітарного пізнання.

1. Історія виникнення та розвитку герменевтичного вчення.
2. Проблема тлумачення тексту в герменевтиці.
3. Роль М.Гайдеггер у формуванні герменевтичної методології ХХ століття.

4. Творчий внесок у розвиток герменевтичного вчення Юргена Хабермаса, Г.-Г. Гадамера, П.Рикера.

Основні поняття:

герменевтика, інтерпретація, герменевтичне коло, літературна герменевтика, юридична герменевтика.

Першоджерела:

Гадамер Г.-Г. Истина и метод: Основы философии герменевтики.- М.: Прогресс, 1988.

Рикер П. Конфликт интерпретации. Очерки о герменевтике. – М., 1995.

Рикер П. Я сам как другой. – М., 2008.

Додаткова література:

Шляермахер, Фридрих Даниель // Філософський енциклопедичний словник / В. І. Шинкарук (голова редколегії) та ін. ; Л. В. Озадовська, Н. П. Поліщук (наукові редактори) ; І. О. Покаржевська (художнє оформлення). — Київ : Інститут філософії імені Григорія Сковороди НАН України : Абрис, 2002. — С. 724.

Предко О. І. Релігія у філософії Фрідріха Шлейермахера // Наука. Релігія. Суспільство. — 2004. — № 3. — С. 168—174.

С. Кошарний. Герменевтика // Філософський енциклопедичний словник / В. І. Шинкарук (голова редколегії) та ін. ; Л. В. Озадовська, Н. П. Поліщук (наукові редактори) ; І. О. Покаржевська (художнє оформлення). — Київ : Інститут філософії імені Григорія Сковороди НАН України : Абрис, 2002. — 742 с.

Архіпова Л.Д. Герменевтика у пошуках істини і методу: Ганс-Георг Гадамер – Еміліо Бетті – Ерік Дональд Гірш./ Л.Д. Архіпова.- \\ erkmail.ukma.edu.ua.

Колесник О.С. Культурологічна герменевтика як методологічна основа дослідження феномену інтерпретації / О.С. Колесник. // Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв. – 20014. - №4. – С. 13-16.

Лукашевич О. Філософська герменевтика і проблеми теоретичного джерелознавства / О. Лукашевич. – Наукові

записки. Серія: Історичні науки, Випуск 15. – С.214-227.//
file.//C:/Users/Taur/Downloads/

Медведев Н.В. Герменевтическая философия Поля Рикера./Н.В.Медведев. – [https:// cyberleninka. Ru](https://cyberleninka.ru).

Герменевтика: история и современность. — М., 1995.

Тема №8. Філософсько-методологічні пошуки ХХ ст.

Заняття 1.

1. Позитивістська філософія: історія виникнення та етапи розвитку.
2. Основні проблеми позитивізму, неопозитивізму, постпозитивізму: класифікація наук, мова наукового пізнання, значення логіки в науці, верифікація наукового знання.
3. Проблеми пізнання у філософії прагматизму.
4. Комунікативна філософія (М.Бубер, К. Апель, Ю. Габермас).

Заняття 2

1. Історія формування феноменології як філософського вчення: джерела та впливи.
2. Ключові ідеї, поняття та методологічні принципи феноменології.
3. Екзистенціальна філософія та її методологічне значення для гуманітарних наук (М.Гайдеггер, Ж.П.Сартр, А.Камю).
4. Структуралізм та постструктуралізм як методологія гуманітарного знання.

Першоджерела:

Бубер М. Я и ты. – М., 1993. – С. 6-75, 111-160.

Камю А. Миф о Сизифе. // Камю А. Бунтующий человек. – М., 1990. – С.24-28.

Сартр Ж.-П. Экзистенциализм – это гуманизм. // Сумерки богов. – М.,1990. – С. 319-337.

Сумерки богов. — М., 1990.

Сучасна зарубіжна філософія. Течії і напрямки. Хрестоматія: Навчальний посібник. — К., 1996.

Козловський П. Постмодерна культура // Сучасна зарубіжна філософія.

Хрестоматія. — К., 1996.

Хабермас Ю. Поняття індивідуальності. // Вопросы философии. — 1989. - №1.

Хайдеггер М. Письмо о гуманизме // Время и бытие. — М., 1993.

Додаткова література:

Гайденок П.Д. Мартин Хайдеггер // Вопросы философии. — 2006. - №3.

Долгов К.М. От Кьеркегора до Камю. — М., 1991.

Єрмоленко А.М. Комунікативна практична філософія. Підручник. — К., 1999.

Проблема человека в западной философии. — М., 1988.

Проблема сознания в современной западной философии. — М., 1989.

Современный экзистенциализм. — М., 1966.

Суковата В. Смерть як "Інший" у візуальних нараціях постмодерну /В.Суковата //Філософ. думка. —2003.— №2. —С.36 - 50.

Ярошевець В.І. Історія філософії: від структуралізму до постмодернізму. — К.,2004.

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ І ТЕМАТИКА КОНТРОЛЬНИХ РОБІТ

Вивчення курсу “Методологічні та теоретичні проблеми філософії” передбачає, що філософський світогляд сучасної людини формується шляхом вивчення великого концептуально-тематичного матеріалу, філософських і наукових досягнень різних культур і цивілізацій у вигляді комплексу наукових ідей.

Процес вивчення курсу “Методологічні та теоретичні проблеми філософії” варто починати з переліку питань і тем, списку рекомендованої літератури. Опрацьовуючи підбірку літератури з кожної теми, слід звернути увагу на ключові поняття теми. Певний час належить виділити для ознайомлення з першоджерелами.

Опановуючи напрямки філософського мислення східних та західних народів, слід прагнути до вироблення власного погляду на спільне та відмінне в наукових ідеях, концепціях та творчих здобутках мислителів з різних епох, цивілізацій, країн.

Незалежно від обраного фаху чи виду діяльності ціннісна вага професіоналізму завжди буде зростати пропорційно до філософсько-методологічної праці суб'єкта. Вивчаючи методологічні та теоретичні проблеми філософії ви вчитеся не лише науково та творчо мислити, користуватися критерієм істини і законами наукового мислення, а й завжди залишатися апологетом вищої правильності. У цьому і полягає смисл вимог до розуміння студентом методологічних та теоретичних проблем які виробила і нагромадила філософія.

Контрольна робота – самостійно побудований процес вивчення філософсько-методологічної проблематики, який включає наступні моменти:

- Вибір теми;
- Ознайомлення з відповідною літературою;
- Ведення конспектів з окремих питань;
- Синтез усіх етапів праці у вигляді завершеного дослідження.

Для цього необхідно скласти план контрольної роботи, який повинен влючати в себе:

1. Вступ.
2. Основну частину.
3. Висновок.
4. Список використаної літератури.

Загальний обсяг контрольної роботи складає 10-15 сторінок друкованого або написаного від руки тексту.

У **вступі** розкривається задум автора, тобто основна мета контрольної роботи та її завдання, актуальність даної проблеми, практична значущість питань, які привернули увагу магістранта.

В **основній частині** йдеться про найважливіші принципи філософсько-методологічної проблематики, розкривається зміст методологічних та теоретичних проблем. Наводяться приклади філософських ідей та творчих поглядів мислителів тощо.

У **висновках** роботи дається узагальнення автора з обраної ним теми. Слід робити посилання на наукові джерела, записуючи назву мовою оригіналу та вказуючи кількість сторінок, а перед тим – назву видавництва, місто та рік видання.

ТЕМИ КОНТРОЛЬНИХ РОБІТ.

1. Методологічна функція філософії її значення для розвитку сучасних наукових галузей знання.
2. Пізнання як предмет філософського аналізу.
3. Сутність пізнання в історії філософії.
4. Поняття методу пізнання в історії філософії.
5. Взаємовідношення емпіричного та теоретичного рівнів пізнання.
6. Чуттєві форми пізнання.
7. Раціональне пізнання та його форми.
8. Роль індуктивного методу у філософії.
9. Дедуктивний методу філософії.
10. Гіпотетико-дедуктивний метод наукового пізнання.
11. Конструктивно-генетичний метод.
12. Аксиоматичний метод.
13. Підтвердження та спростування як логічні методи.
14. Верифікація та фальсифікація як методи виправдання теоретичного знання.
15. Інтерпретація як загальнонауковий метод пізнання.
16. Сутність поняття методологія.
17. Загальні філософські методології.
18. Спеціалізовані методології.
19. Міждисциплінарні методології.
20. Діалектика як філософська методологія: становлення та наукове значення.
21. Закони діалектики.

САМОСТІЙНА РОБОТА

Методологічні та теоретичні проблеми філософії завжди носять антропологічну орієнтацію та безпосередньо пов'язані з суб'єктивністю та унікальністю людини, з її інтелектуальним проявом. Теоретичне знання постійно примушує працювати особисті потенції людини, силу інтелекту та духовну наснагу. Філософський потенціал людини залежить від її самостійного наукового пошуку, вільного осмислення філософсько-світоглядних та наукових питань. Навчальною програмою передбачається, що значну частину матеріалу дисципліни студенти-магістранти мають оволодіти самостійно, силою власних інтелектуальних зусиль.

Мета цих методичних матеріалів і полягає в тому, аби спрямувати працю магістрантів, пробудити у них бажання самостійного осмислення найважливіших філософських питань. Мислення, аби здійснювати потрібний філософський пошук, повинно бути підготовлене, треноване. Найбільш ефективним засобом для цього є набір науково-філософських джерел, тестів, питань, проблемно-пошукових ситуацій, якій покликані активізувати науково-дослідну діяльність магістрів. Відповідь на кожні вправу, тему чи запитання формується на основі вивчення відповідних розділів підручника чи посібника, першоджерел.

Формою контролю за якістю самостійного накопичення знань з методологічних та теоретичних проблем філософії можуть бути реферативні праці, курсові роботи, участь студентів у роботі на семінарських заняттях. Перелічені форми вияву ефективності самостійної роботи студентів не лише поглиблюють знання з методологічних та теоретичних проблем філософії, а й стимулюють їх потяг до потрібних знань, виробляючи навички філософсько-наукового пошуку та в цілому сприяють підвищенню загального рівня інтелектуальної, а отже й професійної підготовки магістрантів.

ПИТАННЯ ДО ЕКЗАМЕНУ

1. Філософія як галузь теоретичного знання та її роль у формуванні та вивченні сучасних науково-теоретичних проблем.
2. Методологічна функція філософії її значення для розвитку сучасних наукових галузей знання.
3. Пізнання як предмет філософського аналізу.
4. Сутність пізнання в історії філософії.
5. Поняття методу пізнання в історії філософії.
6. Взаємовідношення емпіричного та теоретичного рівнів пізнання.
7. Чуттєві форми пізнання.
8. Раціональне пізнання та його форми.
9. Методи отримання емпіричного знання (спостереження, вимірювання, експеримент).
10. Методи обробки та систематизації емпіричних знань (синтез, аналіз, індукція, дедукція, систематизація, класифікація).
11. Роль індуктивного методу у філософії.
12. Дедуктивний методу філософії.
13. Емпірична філософія та вирішення нею проблем пізнання (Ф.Бекон, Дж. Локк).
14. Раціоналізм як метод пояснення філософією сутності буття (Р.Декарт, Б.Спіноза, Г. Лейбніц).
15. Сенсуалізм як метод чуттєвого пізнання об'єктивного світу «Дж. Берклі, Д.Юм».
16. Методи побудови та дослідження ідеалізованого об'єкта (абстрагування, ідеалізація, формалізація, математичне моделювання).
17. Гіпотетико-дедуктивний метод наукового пізнання.
18. Конструктивно-генетичний метод.
19. Аксиоматичний метод.
20. Підтвердження та спростування як логічні методи.
21. Верифікація та фальсифікація як методи виправдання теоретичного знання.
22. Інтерпретація як загальнонауковий метод пізнання.
23. Сутність поняття методологія.

24. Загальні філософські методології.
25. Спеціалізовані методології.
26. Міждисциплінарні методології.
27. Діалектика як філософська методологія: становлення та наукове значення.
28. Закони діалектики.
29. Принципи та категорії діалектики.
30. Метафізика та її історична роль у пізнанні світу.
31. Софістика та еkleктика як методологічна альтернатива діалектики.
32. Історія виникнення та розвитку герменевтичної методології.
33. Проблема тлумачення тексту в герменевтиці.
34. Герменевтична філософія Юргена Хабермаса.
35. Позитивістська філософія: історія виникнення та етапи розвитку.
36. Основні проблеми позитивізму: класифікація наук, мова наукового пізнання, значення логіки в науці, верифікація наукового знання.
37. Історія виникнення феноменології як філософського вчення.
38. Екзистенціальна філософія та її методологічне значення для гуманітарних наук (М.Гайдеггер, Ж.П.Сартр, А.Камю).
39. Структуралізм як методологія гуманітарного знання.
40. Постмодернізм та його методологічне значення.
41. Комунікативна філософія (М.Бубер, К. Апель, Ю. Габермас).
42. Синергетика як міжгалузєва методологія: історія, основні ідеї та наукове значення.

ПОЛІТИКА КУРСУ ТА АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ

Політика курсу.

Студент зобов'язаний відвідувати заняття всіх видів відповідно до встановленого дирекцією розкладу, не запізнюватися, мати відповідний зовнішній вигляд. У разі відсутності через хворобу надати відповідну довідку.

Пропущені заняття відпрацьовувати у визначений викладачем час. Студент повинен старанно виконувати завдання, брати активну участь в навчальному процесі.

Політика академічної доброчесності.

Дотримання академічної доброчесності студентами передбачає:

- ✓ Самостійне виконання навчальних завдань, завдань поточного та підсумкового контролю результатів навчання (для осіб з особливими освітніми потребами ця вимога застосовується з урахуванням їхніх індивідуальних потреб і можливостей);
- ✓ Посилання на джерела інформації у разі використання ідей, розробок, тверджень, відомостей;
- ✓ Дотримання норм законодавства про авторське право і суміжні права;
- ✓ Надання достовірної інформації про результати власної (наукової, творчої) діяльності, використані методики досліджень і джерела інформації.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Акопян К.З. Духовність як онтологічна проблема // Філософська і соціологічна думка. — 1992. — №4.
2. Алексеев П.В., Панин А.В. Теория познания и диалектика. — М., 1991. — С.3-99; 185-198; 263-279.
3. Андрущенко В., Михальченко М. Сучасна соціальна філософія. — К., 1996. — Розд.4.
4. Аристотель. Метафізика //Аристотель . Сочинения в 4-х т. М., 1975. – Т. 1. – С. 71-75, 155-157, 229-231.
5. Асидулаев И.К. Диалектика: отрицание самодавлеющей односторонности (суфизм и Гегель). // Вопросы философии. – 2018. - №2.
6. Бердяев Н.А. Самопознание. — М., 1990.

7. Библер В.С. Что есть философия?//Вопросы философии. – 2005. - №11.
8. Бичко А.К., Бичко І.В., Табачковський В.Г. Історія філософії. – К., 2001. – 408 с.
9. Білоус В.С. Синергетика і самоорганізація в економічній діяльності: Навчальний посібник. – К.: КНЕУ, 2007. – 341 с.
10. Босенко В.А. Всеобщая теория развития. – К., 2001.
11. Бубер М. Я и ты. – М., 1993. – С. 6-75, 111-160.
12. Валевська І. Історичні долі класичної метафізики у ХХ сторіччі. // Філософська думка. – 1998. - № 2. – С. 120-138.
13. Возняк В. Контрапункт душі й духу // Філософська й соціологічна думка. — К., 1993. — №7-8.
14. Габермас Ю. Познание и интерес // Философские науки. — 1990. — №1.
15. Гадамер Г.-Г. Истина и метод: Основы философии герменевтики.- М.: Прогресс, 1988.
16. Гайдеггер М. О сущности истины // Философские науки. — 1989. — №4.
17. Гайдеггер М. Время и бытие. – М., 1993.
18. Гайденко П.Д. Мартин Хайдеггер // Вопросы философии. – 2006. - №3.
19. Гайденко П.Л. Время и вечность: парадоксы континуума // Вопросы философии. — 2000. — №6.
20. Гегель Г.В.Ф. Наука логики: в 3-х т. — М., 1970. — Т.1.
21. Геракліт. Фрагменти // Філософська і соціологічна думка. — 1991. — №4.
22. Герменевтика: история и современность. — М., 1995.
23. Гізель І. Твір про всю філософію//Історія філософії України. Хрестоматія. — К., 1993
24. Губин В.. Проблемы бытия в современной европейской философии. — М.,1998.
25. Гусев В.І. Вступ до метафізики. – К.; Либідь, 2004. – 488 с.
26. Гусев В.І. Метафізика як філософська наука. // ekmair. Ukr.adei.ua.
27. Долгов К.М. От Кьеркегора до Камю. — М., 1991.
28. Енгельс Ф. Діалектика природи // Маркс К., Енгельс Ф. — Твори. — Т.20.

29. Єрмоленко А.М. Комунікативна практична філософія. Підручник. — К., 1999.
30. Загадки человеческого понимания. — М., 1991.
31. Злотина М. Диалектика. / М. Злотина. — К. : Ин-т философии., 2004. — 344с.
32. Зотов А.Ф. Существует ли мировая философия?// Вопросы философии. — 1997 - № 4.
33. Иванов А.В., Миронов В.В. Университетские лекции по метафизике. М.: Современные тетради, 2004. — 647с.
34. Ильенков Э.В. Диалектика и герменевтика. // Современные зарубежные концепции диалектики. Критический очерк. — М., 1987 — С. 133-163.
35. Ильенков Э.В. Диалектика логика: очерки истории и теории. — М.: Политиздат, 1984. — 192 с.
36. Камю А. Миф о Сизифе. // Камю А. Бунтующий человек. — М., 1990. — С.24-28.
37. Карнап Р. Преодоление метафизики логическим анализом языка.
38. Коган М.С. Метаморфозы бытия и небытия // Вопросы философии. - 2001. - №6.
39. Козловський П. Постмодерна культура // Сучасна зарубіжна філософія.
40. Кремень В. Педагогічна синергетика: понятійно-категоріальний синтез. // Теорія і практика управління соціальними системами. — 2013. - №3. С. 3-19.
41. Мамардашвили М.К. Как я понимаю философию. 2-е. изд., изм. и доп.- М.: Прогресс-Культура, 1992.- 415с.
42. Мамардашвили М.К. Сознание как философская проблема // Вопросы философии. — 1990. — №10.
43. Мамардашвили М.К. Стрела познания. — М., 1996.
44. Медведев Н.В. Герменевтическая философия Поля Рикера./Н.В.Медведев. — [https:// cyberleninka. Ru](https://cyberleninka.ru).
45. Метлов В.И. Диалектика в современных условиях. // Философия и общество. Выпуск №3 — 1997.
46. Нестеренко В.Г. Вступ до філософії: онтологія людини. — К., 1996. Розд.9.
47. Ойзерман Г.И. Основные вопросы философии. //Вопросы

философии. – 2005. - №11

48. Ортега-и-Гассет Х. Что такое философия? — М., 1991. — С. 51-191.

49. Петрушенко В. Епістемологія як філософська теорія знання. — Львів. — 2000.

50. Попович М. Що таке філософія? // Філософська думка. – 2006. - №1.

51. Поппер К. Что такое диалектика? // Вопросы философии. – 1995. – №1. – С.118-138.

52. Предко О. І. Релігія у філософії Фрідріха Шлейєрмахера // Наука. Релігія. Суспільство. — 2004. — № 3. — С. 168—174.

53. Пригожин И. , Стенгерс И. Порядок из хаоса: Новый диалог с природой. – М., 1986.

54. Пригожин И. Кость еще не брошена.// [http. nauka.relis. ru](http://nauka.relis.ru).

55. Пригожин И. Философия нестабильности // Вопросы философии. - 1991. - №6.

56. Пригожин И. Философия нестабильности // Вопросы философии. – 1991. - № 6.

57. Проблема сознания в современной западной философии. — М., 1989.

58. Проблема человека в западной философии. — М., 1988.

59. Противоречия в современном мире: в поисках новой формы диалектики. — К, 1992

60. Равинский Р.Е. Синергетика и процессы развития сложных систем // Вопросы философии. — 2006. — №3.

61. Рассел Б. Человеческое познание. — К., 1997.

62. Рикер П. Конфликт интерпретации. Очерки о герменевтике. – М., 1995.

63. Рикер П. Я сам как другой. – М., 2008.

64. Сартр Ж.-П. Экзистенциализм – это гуманизм. // Сумерки богов. – М.,1990. – С. 319-337.

65. Современный экзистенциализм. — М., 1966.

66. Соловьев В.С. Оправдание добра // Соловьев В.С. Сочинения: в 2-х т. — М., 1990. — Т.1.

67. Сумерки богов. — М., 1990.

68. Сучасна зарубіжна філософія. Течії і напрямки. Хрестоматія: Навчальний посібник. — К., 1996.

69. Філософський енциклопедичний словник. – К.:Абрис, 2002. – 751с.
70. Франк С.Л. Предмет знания. — СПб, 1995.
71. Франкл В. Человек в поисках смысла. – М.,1990.
72. Фрейд З. Психология бессознательного. — М., 1989.
73. Хабермас Ю. Понятие индивидуальности. // Вопросы философии. – 1989. - №1.
74. Хазиев В.С. Философское понимание истины // Философские науки. — 1991. — №9.
75. Хайдеггер М. Что такое философия?//Вопросы философии. — 1993. -№8. - С. 113-123.
76. Хайдеггер М. Що таке метафізика//Зарубіжна філософія ХХ ст.. — Кн.6., 1993.
77. Чанышев А.Н. Трактат о небытии // Вопросы философии. — 1990. — №10.
78. Черткова Е. Утопия как тип сознания // Общественные науки и современность. — 1993. — №3.
79. Шатковська Г.І. Синергетика як метод дослідження складних відкритих систем./ С. Asers/. com.ua.
80. Шевченко В.І. Концепція пізнання в українській філософії. — К., 1993. — С.3-45.
81. Шинкарук В.І. Філософія і нові історичні реалії //Філософська і соціологічна думка. — 1991, №1.
82. Юнг К. Архетипи колективного несвідомого // Читанка з історії філософії. — Кн.6. — К., 1993.
83. Ярошевець В.І. Історія філософії: від структуралізму до постмодернізму. – К.,2004.
84. Ярошевець В.І. Людина в системі пізнання — К., 1996.